

Fördjupning Sierra Leone

Sierra Leones inbördeskrig varade mellan 1991 och 2002 och var synnerligen brutalt. Uppskattningsvis dödades tiotusentals människor i stridigheter, regelrätta massakrer och andra övergrepp på civilbefolkningen. Den fruktade RUF-gerillan besegrades slutligen av Sierra Leones armé och brittiska styrkor. Arbete pågår fortfarande med att stärka demokratin och bygga upp landet.

Sierra Leones huvudstad Freetown grundades 1787 som en fristad för frisläppta slavar från den amerikanska kontinenten. Staden blev senare en brittisk koloni, till vilken Sierra Leones inland också tvångsanslöt. Landet låg då formellt under den brittiska kronan.

Britterna använde sig av sin vanliga modell för kolonialt styre, så kallat ”indirect rule” (indirekt styre) där lokala hövdingar och andra stormän fick lokalt ansvar för ordning och ekonomi men svarade direkt under brittisk överhöghet i kolonin.

Självständigheten

Detta ledde till att samhället byggdes upp utifrån så kallade patrimoniella linjer. Ett system av hierarkisk lojalitet med tjänster och gentjänster. Detta system skapade i sig en omfattande korruption och möjligheter för en liten elit att sko sig på Sierra Leones rika naturtillgångar av diamanter och dyrbart timmer. Eliten bestod främst av dem som bodde i städerna och som ansågs europeiserade, medan den övriga befolkningen bestod av olika stammar på landsbygden.

Sierra Leone blev självständigt från Storbritannien 1961. Striden om den politiska makten under åren som följde stod oftast mellan SLPP (Sierra Leone People's Party) och APC (All People's Congress), men stördes stundtals av både lyckade och misslyckade militärkupper. År 1978 genomdrev det då dominanta APC en ny konstitution, vilken gjorde APC till det enda tillåtna partiet och Sierra Leone till en enpartistat.

Den enväldige presidenten Siaka Stevens tog kontroll över landet och lade mycket av makten i händerna på sin egen etniska grupp. Det ledde i sin tur till att oppositionen formade sig kring andra etniska grupper och landet delades efter etniska skiljelinjer.

Siaka Stevens drog sig tillbaka 1985 och generalmajoren Joseph Momoh ärvde makten. Mot slutet av 1990-talet, då APC-partiets styre blivit alltmer brutalt, började Momoh arbeta för att göra om Sierra Leone till ett land där flera partier var lagliga.

Stegen var dock små och långsamma och missnöjet med enpartistyret, den etniska dominansen av Momohs grupp och korruptionen var stor. En viss man skulle komma att utnyttja detta missnöje med stor kraft.

Kriget börjar

Foday Sankoh var född i Sierra Leone och var under en period medlem av landets väpnade styrkor. På 1970-talet var han även studentaktivist vid Freetowns universitet, något som han fick sitta i fängelse för under en period.

Efter sin fängelsevistelse reste han till Libyen vars ledare Muammar Gaddafi vid denna tid systematiskt utbildade afrikanska "revolutionärer" i den libyska öknen. Det var troligen även här han för första gången träffade Charles Taylor, som senare skulle ha stor påverkan på Sierra Leones utveckling.

Efter sin utbildning grundade Sankoh tillsammans med två kompanjoner rebellgruppen Revolutionary United Front (RUF, eller Revolutionära Förenade Fronten). I mars 1991 inleddes kriget då RUF anföll östra Sierra Leone från baser i Liberia, där ovan nämnde Charles Taylor inlett sitt eget uppror 1989.

Vid krigets början hade RUF ingen stor politisk agenda utöver löften att kasta ut den korrupta regimen, "befria" Sierra Leones bönder samt återinföra demokrati. Vid denna tidpunkt var Charles Taylors stöd av största värde för RUF då han lånade ut trupper, vapen och pengar till Sankoh.

RUF fick snabbt relativt stora framgångar i sin offensiv då många anslöt sig till rebellrörelsen. Avgörande var också att armén var så pass svag. Det i sig orsakat av att Sierra Leones tidigare presidenter inte önskat en stark armé som kunde hota deras makt. Under åren som gick spred sig kriget snabbt över praktiskt taget hela Sierra Leone.

Ett brutalt inbördeskrig

Inbördeskriget i Sierra Leone var extremt brutalt. Varken RUF eller armén var speciellt intresserade av direkta strider utan begick istället hemska brott för att uppnå sina mål och berika sig själva.

RUF anföll ofta byar, gruvor och andra civila mål och plundrade dessa grovt. Våldtäkter och mord var mycket vanliga. Diamantgruvor och timmeranläggningar togs över och drevs med hjälp av tillfångatagen arbetskraft för att finansiera kriget. Diamanterna flödade från Sierra Leone till Liberia där även Charles Taylor berikade sig.

RUF använde sig även av tvångsrekrytering, där unga män och pojkar tvingades in i rebellrörelsen och brutaliserades med hjälp av våld och droger.

Flickor och kvinnor blev ofta "bush wives", i realiteten sexslavar åt rebellernas krigare.

RUF blev dock mest ökänt för sina amputationer av händer och armar på civila. Denna taktik användes främst från mitten av 90-talet och framåt och kan kopplas ihop med att RUF ville skrämma de som tänkte rösta i valen som hölls, eller straffa de som hade röstat (vilket syntes genom det bläck som sattes på fingrarna). Många människor blev på detta sätt av med händer och armar men även andra kroppsdelar.

Sierra Leones armé begick också många brott. Armén var odisciplinerad och underbetald; om pengarna ens kom fram efter att officerarna tagit sitt. Många soldater ägnade sig därför åt plundring av landsbygden och attacker på civila. En del var även inblandade i den illegala handeln med diamanter. Många agerade som soldater under dagarna, men övergick till att agera som plundrande rebeller när mörkret föll.

Militärkupp och offensiver

RUF hade relativt stora framgångar under de första månaderna av 1991. Den svaga armén tog inte hotet på allvar och RUF kunde lägga under sig de diamantrika områdena i Sierra Leones östra och södra delar. Dessa utnyttjades sedan för att finansiera kriget. Mot slutet av 1991 gjorde dock armén en motoffensiv, understödd av trupper från Guinea och rebellgrupper i Liberia som stod i opposition till Charles Taylor.

Men motoffensiven ledde enbart till en utdragen låsning av stridspositionerna. Missnöjda officerare av lägre grad ansåg vid denna tidpunkt att de behandlades alltför illa av regeringen. Ledda av Valentin Strasser, en 27-årig officer av låg grad, jagade officerarna bort Joseph Momoh och tog över landets styre genom en militärkupp i april 1992.

Militärkuppen ledde till att de fria valen som skulle hållas i juli samma år ställdes in. Strasser hade för avsikt att fortsätta kriget och fyllde sina led med unga och arbetslösa. Efter motgångar under den senare delen av 1992 genomförde Strasser stora offensiver mot RUF som var mycket hårt pressade vid 1993 års slut.

Då regeringen utlyste en ensidig vapenvila utnyttjades dock denna av RUF för att samla kraft. Tidigt på året 1994 genomförde RUF sedan en stor motoffensiv och började driva armén bakåt; en armé som nu praktiskt taget befann sig i upplösningstillstånd.

Båda sidor ägnade sig åt att straffa civila om de bedömdes samarbeta med den andra sidan. RUF rörde sig nu snabbt framåt och tog över allt större delar av landet.

Skrämd av motgångarna inbjöd Strassers regering FN i december 1994 för att försöka medla fram ett fredsavtal. Foday Sankoh var dock inte intresserad eftersom framgångarna på slagfältet varit så pass stora.

I ett desperat försök att slå tillbaka RUF värvade Strasser 1995 den sydafrikanska säkerhetsfirman Executive Outcomes för att slåss mot RUF och träna arméns trupper. Executive Outcomes var i praktiken ett företag av legosoldater som slogs mot betalning.

Till sin hjälp hade de även nigerianska soldater från ECOWAS (Economic Community of West African States, ett västafrikanskt samarbetsorgan) som såg det som viktigt att RUF inte fick ta makten. Med dessa krafter som stöd tvingades RUF ännu en gång på reträtt och vid 1995 års slut stod konflikten återigen och vägde.

Förhandlingar, val och ännu en kupp

I detta mer pressade läge gick Foday Sankoh med på att förhandla om fred. Samtidigt pressade omvärlden Strasser att återge makten till folket genom att hålla val. Under tiden som förhandlingarna med RUF fortskred hölls i mars 1996 val med stöd av FN. Det var under denna period som RUF blev som allra mest ökänt för sina amputationer av händer och armar.

Valen vanns av den internationellt respekterade Ahmed Tejan Kabbah, som representerade partiet SLPP. Kabbah fortsatte att förhandla med RUF och ett avtal skrevs under i Abidjan i slutet av 1996. Fredsfördraget innebar att RUF skulle göras om till ett politiskt parti, att dess soldater skulle få amnesti för sina brott, samt en mer jämlik fördelning av inkomsterna från diamantindustrin.

Fredsavtalet innebar också en reform av militären, något som dock blev för mycket för delar av den odisciplinerade armén. Ytterligare en lägre officer, denna gång en man vid namn Johnny Paul Koroma, utförde därför en militärkupp i Freetown och utropade 1997 ännu en militärjunta som landets ledare.

Koroma tycktes inte ha några politiska mål med denna kupp utöver att själv ta makten. Kabbahs regering tvingades fly till Guinea. För att förvärra situationen ytterligare deklarerade Koroma att kriget var över och RUF var inbjuden till hans regering. Sankoh handplockades som medlem av juntan. På detta vis kontrollerade nu RUF i praktiken hela landet.

Kabbah var dock inte uträknad i detta skede. Han fann stöd som Sierra Leones rättmätige ledare från den regionala stormakten Nigeria, samt hos den så kallade Kamajors-milisen. Kamajorerna var självförsvarsgrupper som bildats främst i landets östra och södra delar för att försvara civilbefolkningen från såväl RUF som den odisciplinerade armén.

Kamajorerna vägrade att acceptera Koroma som landets ledare och accepterade inte hans påbud om att de skulle avväpnas. Koroma var samtidigt rädd för självförsvarsgruppernas storlek. Under Nigerias ledning och med stöd av den starka Kamajors-milisen inleddes i juli 1997 kampanjen för att återinsätta Kabbah som president.

Förhandlingar inleddes också, men Koroma och Sankoh undvek hela tiden att faktiskt sjösätta de avtal som slöts. I januari 1998 tog tålamodet slut och de nigerianska trupperna (under ECOWAS-flagg och med stöd från andra västafrikanska länder) gick tillsammans med Kamajors-milisen på offensiven mot Koroma och Sankoh. Kabbah återinstallerades som president i mars samma år och Sankoh togs till fånga och dömdes av en domstol till döden.

Operation "No Living Thing" och nya fredsförsök

Kriget tog dock inte slut trots att Sankoh togs till fånga. I januari 1999 infiltrerade RUF-krigare Freetown och inledde ett fullskaligt anfall. De nigerianska trupperna togs på sängen och en våldsamt strid utkämpades. I ungefär två veckor befann sig RUF i Freetown och utförde vad de döpt till Operation "No Living Thing."

Civila utsattes för fruktansvärda massakrer, våldtäkter och omfattande plundring. Till slut kunde Kamajors-milisen och de nigerianska trupperna dock driva tillbaka RUF-rebellerna.

De utbredda massakrerna drog på nytt till sig omvärldens ögon och ett massivt tryck från FN, USA och Storbritannien sattes in mot Kabbahs regering för att förhandla fram en bestående fred. Förhandlingarna ledde fram till Lomé-avtalet, vilket gav omfattande makt till RUF för att tillfredsställa gruppen.

Sankoh frigavs från fängelset, blev utsedd till vice-president samt ledare för det organ som kontrollerade diamanthandeln. RUF fick utöver det platser i såväl parlamentet som i regeringen. FN engagerades också i fredsavtalet och en fredsbevarande styrka skickades till landet i oktober 1999. Året efter lämnade de nigerianska ECOMOG-trupperna landet och ansvaret för ordningen hamnade på FN:s trupp, UNAMSIL (United Nations Assistance Mission in Sierra Leone).

Sankoh böjer sig inte för fredsviljan

Trots det frikostiga fredsavtalet verkade Sankoh inte nöjd. Han vägrade att avvärpa sina soldater i den takt som krävdes och började även utmana president Kabbahs och FN:s auktoritet.

Efter att ECOMOG-styrkorna lämnat landet i oktober 2000 inledde Sankoh attacker på FN-trupperna och tog flera hundra till fånga. Han försökte sedan återigen att ta makten, men befolkningen reagerade mycket negativt på Sankohs försök och stora protester utbröt mot RUF:s beteende.

Nådstöten för RUF kom dock först när Storbritannien gav sig in i konflikten och drev tillbaka RUF och åter tillfångatog Sankoh. Mot slutet av år 2000 och början av 2001 hamnade återstoden av RUF:s styrkor också i konflikt med soldater från Guinea, då RUF tillät rebeller från Guinea att upprätta baser i de områden gruppen kontrollerade.

Detta, tillsammans med ett förstärkt UNAMSIL, fick Sankohs efterträdare Issa Sesay att åter börja samarbeta med regeringen och Lomé-avtalet. RUF:s makt var slutligen bruten. Kriget utropades som avslutat i januari 2002.

Blodsdiamanter

Det är att gå för långt att säga att Sierra Leones diamantrikedomar ensamt orsakade det våldsamma inbördeskriget. Däremot var det dessa rikedomar som med sannolikt förlängde kriget.

Sierra Leones diamanter är lättåtkomliga och kan plockas upp ur jorden med hjälpt av endast en spade eller en vaskpanna. Att det var så pass lätt att komma åt diamanterna gjorde områdena där diamanterna fanns mycket intressanta för alla parter. RUF utnyttjade dessa diamantområden för att berika sina medlemmar, men kanske framförallt för att kunna fortsätta finansiera kriget.

Diamanter för flera miljoner smugglades ut ur landet till Liberia där de kunde bytas mot vapen; antingen från Charles Taylor eller från andra. Diamanterna såldes sedan vidare till de rika länderna i norr för att bli smycken och andra dyrbara föremål. Det var efter att detta avslöjades som termerna "blodsdiamanter" eller "konfliktdiamanter" började användas.

Insikten om problemen med dessa diamanter ledde fram till den så kallade Kimberley-processen, ett internationellt samarbete för att stoppa den illegala handeln med konfliktdiamanter som så uppenbart ledde till att kriget kunde förlängas. FN antog en resolution som innebär att man kan bannlysa handel med diamanter och andra råvaror från vissa länder om de antas finansiera en krigsekonomi.

Fred, val och utmaningar

Freden följdes strax av nya val. I maj 2002 hölls dessa med följderna att SLPP vann och Kabbah återigen blev president. RUF, som nu ombildats till ett politiskt parti, fick mycket få röster och tog inte plats i parlamentet. Koroma, som lett militärjuntan som tog makten 1997, fick även han mycket lågt stöd av folket i valet. Valdeltagande var högt.

Landet stod nu inför enorma utmaningar. Tiotusentals människor skulle avväpnas under FN:s ledning och återintegreras i ett samhälle med sönderslagen infrastruktur och ekonomi. FN och UNAMSIL stod för avväpningen, demobiliseringen (= återgång från krigsorganisation till fredsorganisation) och säkerheten i landet. Processerna skulle genomföras med stöd av de cirka 17 500 fredsbevarande trupper som fanns på plats 2002.

År 2005 hade uppemot 75 000 soldater avväpnats och situationen blivit så pass lugn att de återstående 1 500 medlemmarna av UNAMSIL kunde lämna landet. FN:s arbete fortsatte dock i mindre format i och med att UNIOSIL (United Nations Integrated Office for Sierra Leone) kom på plats. UNIOSIL hade som mål att främja mänskliga rättigheter, stödja regeringen inför valet samt bygga institutioner som kunde borga för långvarig fred.

Att ta itu med det som varit

Många fruktansvärda brott begicks under kriget i Sierra Leone. Uppemot 50 000 människor tros ha dödats och ytterligare tusentals har fått kroppsdelar avhuggna. Praktiskt taget alla stridande parter mördade, våldtog och plundrade; som strategiskt ändamål, för att berika individer eller för att kunna köpa vapen för att fortsätta kriget.

För att kunna döma och straffa de ansvariga för dessa brott inrättade Sierra Leone och FN en specialdomstol för kriget i Sierra Leone, kallad Special Court of Sierra Leone. Man skapade också en sannings- och försoningskommission med syfte att dokumentera brott som begåtts under kriget.

2003 väcktes åtal mot 13 förra detta krigsherrar, varav de mest ökända var Sankoh, Koroma och Liberias dåvarande president Charles Taylor. Även krigsherrar såsom Issa Sesay (RUF) och Sam Hinga Norman (Kamajorsmilisen) åtalades för brott mot mänskligheten.

Både Sankoh och Hinga Norman hann dock avlida innan de kunde ställas till svars för sina brott. Koroma ställdes heller inte till svars, eftersom han flytt landet och försvunnit. Taylor avsattes som Liberias president i Liberias andra inbördeskrig och tillfångatogs när han försökte fly från Nigeria dit han gått i exil. I april 2009 utfärdades hårda fängelsedomar mot tre höga RUF-ledare, bland dem Issa Sesay som dömdes till 52 år i fängelse.

Vid inbördeskrig likt detta är gränsen mellan offer och förövare ofta hårfin och trots kommissionens och domstolens arbete finns det många förbrytare som idag lever i Sierra Leone utan någon påföljd för sina handlingar under konflikten. Det beror delvis på de amnestier som inkluderades i fredsavtalet och som i sig kan försvåra förutsättningarna för försoning.

I oktober 2009 stängdes den FN-stödda domstolen i Sierra Leone, med undantag för rättegången mot Taylor vilken avslutades våren 2012. De elva åtalpunkter, som Taylor nekat till, kategoriseras som krigsbrott och brott mot mänskligheten. Den 26 april 2012 meddelade domstolen att Taylor dömts skyldig på samtliga punkter och i slutet av maj annonserades domen. Taylor dömdes till 50 års fängelse.

Rättegången mot Taylor hölls i Haag i Nederländerna på grund av säkerhetsläget i Sierra Leone. Taylor kommer att sitta av sitt straff i Storbritannien. Detta är första gången som en tidigare ledare för ett land döms i internationell domstol sedan andra världskriget, något som sänder en tydlig signal om att rättvisa även gäller stora ledare.

Maktskifte genom val

Sedan valet som hölls vid krigets slut har Sierra Leones befolkning hunnit gå till val ytterligare två gånger. 2007 hölls såväl president- som parlamentsval, utan några större våldsamheter eller valfusk. Istället har valen i efterhand

betraktats som en demokratisk vändpunkt för Sierra Leone, med en valkommission som tycks ha stått neutral mellan de konkurrerande partierna.

SLPP och president Kabbah, som fått makten i valen 2002, förlorade mot ärkerivalerna APC i parlamentsvalet och i presidentvalet avgick även APC-kandidaten Ernest Bai Koroma med segern efter en andra och avgörande omgång. Viktiga anledningar till APC:s seger var att många betraktade SLPP:s regering som korrupt, och att förändringarna i landet inte skett i den takt man förväntat sig.

Ett problem som kanske kan växa, och som av FN betraktas som ett hot mot freden, är att landet återigen tycks ha delats politiskt i olika etniska och regionala läger som nästan uteslutande röstar på antingen ACP eller SLPP.

ACP har sitt starkaste stöd i norra Sierra Leone och i storstäderna, medan SLPP har starkt stöd i syd och sydöst. Att detta kan bli ett problem syntes inte minst i lokalvalen i augusti 2008, som stördes av stora våldsamheter mellan ACP:s och SLPP:s anhängare, men också av våld mellan samma partier i mars 2009.

I november 2012 hölls president- och parlamentsval. Det var första gången sedan krigsslutet som sådana val hölls utan FN:s övervakning. President Koroma blev omvald och hans parti vann en majoritet i parlamentet. Trots en del anklagelser från SLPP-anhängare om valfusk så kallade internationella observatörer valen för fredliga och transparanta. Valdeltagandet var högt, drygt 87 procent.

Kampen mot korruption och hög arbetslöshet

Sierra Leone har, precis som många andra fattiga länder, haft svårt att hantera sin höga arbetslöshet. Den dåliga ekonomin gör att speciellt unga har få möjligheter att få jobb och landet kommer ständigt långt ner på FN:s listor över utvecklingen i fattiga länder. Samtidigt fortsätter korruptionen att vara utbredd.

De senaste åren har även nya problem tillkommit, framförallt genom att sydamerikanska knarkkarteller och deras kumpaner i Europa börjat etablera sig i Västafrika. De använder de korrupta och svaga strukturerna i länder såsom Sierra Leone för att smugla knark vidare till den stora europeiska marknaden.

När Koroma vann valet 2007 svor han att visa nolltolerans mot korruptionen i landet. Reformerna har dock genomförts långsamt och Koroma har fått kritik och anklagats för att i alltför hög grad anställa sina vänner inom statsförvaltningen. Under 2010 dömdes dock flera högt uppsatta tjänstemän, inklusive två ministrar, för korruption.

Tecken på utveckling

Förutom de försiktiga framsteg som gjorts med att bekämpa korruptionen, finns det även andra ljusglimtar. Ett positivt exempel är att regeringen 2010 införde fri sjukvård för gravida och ammande kvinnor samt för barn under fem

år. Detta var ett viktigt steg för att förbättra tillgången till grundläggande sjukvård och målet var att förbättra statistiken för exempelvis spädbarnsdödligheten.

2009 slog FN fast att Sierra Leone då hade världens sämsta statistik när det gäller spädbarns- och mödradödlighet. 2012 hade siffrorna förbättrats något och även om det fortfarande är mycket arbete kvar verkar Sierra Leone vara på rätt väg.

I början av 2012 kom rapporter om oljefyndigheter utanför Sierra Leones och Liberias kust. Arbetet pågår nu med att försöka säkerställa omfattningen av oljetillgångarna. Dessa fynd kan komma att påverka landets framtid i såväl positiv som negativ riktning. Olja har länge varit en eftertraktad råvara som skulle kunna stimulera såväl utveckling som konflikt.

Sierra Leone är i grunden ett rikt land och har potential att utnyttja sina naturresurser för att komma till rätta med en rad problem. För att detta skall bli verklighet krävs dock arbete både från regeringen, lokala organisationer, samt från utomstående aktörer.

Texten är producerad av Institutionen för freds- och konfliktforskning, Uppsala universitet.